

In memoriam

Loreida Raudsep

7. V 1922 – 13. XI 2004

13. novembril 2004 suri Tallinnas folklorist Loreida Raudsep, omaaegse Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektori töötaja. Praegune folkloristide noorem põlvkond pole lahkunuga ilmselt kunagi kohtunud, vaevalt et tema väheseid töidki lugenud. Tallinlasena sattus ta pärast pensionile jäämist harva oma koduinstituudi seinte vahele. Tartusse, mis tal elu lõpuni kaugeks jäi, ei juhtunud ta ammugi mitte, ei konverentsidele, ei arhiivi uurima.

Loreida Raudsep sündis Narvas 7. mail 1922. aastal käsitöölise perekonnas. Koolihariduse sai ta juba pealinnas, 5. algkoolis ja 4. keskkoolis, mille lõpetas 1941. aasta kevadel.

Keskkoolineiu elukäiku tõi otsustava pöörde 1940. aastal alanud Nõukogude okupatsioon. Nagu mitmed teised, sattus temagi vaimustusse kommunismiideedest, helgest ja õnnelikust tulevikust rõhujateta ühiskonnas. Loreida Raudsep astus komsomoli ja temast sai algorganisatsiooni sekretär. Sõja algul evakueerus ta Venemaale, töötas kolhoosis põllutöödel, õpetas eesti lapsi Moskva oblasti ühes algkoolis, oli tegev sõjaväelaste perekondade hooldamise valitsuses Moskvas, hiljem Tallinnas. Aastatel 1946–1948 oli ta inspektor ENSV Sotsiaalkindlustuse Ministeeriumis.

Katkenud haridustee jätkus Moskvas vene keele kursustel ja 1943.–1944. aastal Moskva ülikooli filoloogiateaduskonnas. Kõrgharidust tõendava diplomi sai Loreida Raudsep Tartu Riiklikust Ülikoolist 1952. aasta kevadsuvel. Vastne folklorist suunati Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektoris (noorem)teaduri kohale, kuhu ta jäi 1983. aasta jaanuarini.

Kui Loreida Raudsep 30-aastasena instituuti tööle asus, oli see äsja viidud Tartust Tallinna, eemale arhiivist. Sektor Tallinnas oli teaduslik uurimisasutus, Kirjandusmuuseumi osakonna ülesandeks jäi ennekoike

IN MEMORIAM

rahvaluuleainese kogumine ja korraldamine. Nõukogulik asutustevaheline tööjaotus määras äsja ülikooli lõpetanud teaduri tegevusvälja, mis tema võimetele paraku kõige paremini ei sobinud.

Folklorist Loreida Raudsep valis uurimisteemaks naljandid, konkreetsemalt kiriku- ja pastorateemalised naljandid, mis olid talle maailma-vaateliselt südamelähedased. Olulisemaks saavutuseks sel alal sai ülemaailmseks fennougristide kongressiks Tallinnas välja antud saksakeelne tüübi- ja variandikataloog "Antiklerikale estnische Schwänke. Typen- und Variantenverzeichnis" (Tallinn, 1969, 244 lk). Kataloogi aluseks olev materjal põhineb kõikidel rahvaluule- ja murdekogudel kuni aastani 1960, autor vaatas läbi ka trükiallikad. Kokku on trükises 427 tüüpi, mida esindab 3069 tekstivarianti.

Trükikataloogi koostamise kõrvalt jõudis Loreida Raudsep 1961. aastal avaldada kaks artiklit: "Kirik ja ristiusu õpetus eesti rahvaloomingu peegelduses" artiklikogumikus "Religiooni ja ateismi ajaloo Eestis. 2" ja "Eesti rahvaluulekogudes leiduvad meieisapalve paroodiad" instituudi uurimuste sarja 6. köites, mis kandis pealkirja "Keele, kirjanduse ja rahvaluule küsimusi".

Pärast tüübikataloogi koostamist jätkus töö kiriku- ja usuvastaste naljanditega juba Eduard Laugaste juhitud töörühmas, mille kutsus ellu tolleaegne ENSV Teaduste Akadeemia president Arnold Veimer isiklikult. Asuti uurima klassivõitluse kajastusi rahvaluules (eelkõige orjusaaludes), sinna sobisid hästi ka kirikuvastased naljandid Loreida Raudsepa teemana. Rühma töö tulemusena ilmus kaks kogumikku, mõlemas ka naljandikäsitlused: tüübimonograafia "Miks tuli kirikhärrat seljas kanda. Naljanditüüp AT 1791" ja "Rahvanaljandite kogumine, publitseerimine ja uurimine Eestis" vastavalt kogumikes "Saaksin ma saksa sundijaks" (Tallinn, 1976) ja "Kui ma pääsen mõisast" (Tallinn, 1983). Aastaid tööplaanides olnud kandidaativäitekiri koomilise avaldumisest rahvanaljandites jäi paraku lõpuni viimata.

Instituudi rahvaluule sektori pikaajaliseks tööks kujunes ülevaatliku eesti rahvaluule käsitlemise kirjutamine. Töösse oli kaasatud kogu sektori kollektiiv. Richard Viidalepa juhtimisel ja toimetamisel koostati "Eesti rahvaluule ülevaade" (Tallinn, 1959) ja "Эстонский фольклор" (Tallinn, 1980). Esimesse kirjutas Loreida Raudsep peatükid rahvalaulikutest, rahvalauludest (kalendrilised ja perekondlikud tavandilaulud, armastuslaulud, laulud kodust ja lapsepõlvest, lastelaulud, laulud laulust), vanašonadest-kõnekäändudest. Venekeelses väljaandes, millel autoreid tunduvalt rohkem, pärinevad Loreida Raudsepa sulest vaid käsitlused jutustajatest ja rahvanaljanditest.

Keele ja Kirjanduse Instituudis koostatud "Eesti kirjanduse biograafilisele leksikonile" (Tallinn, 1975) koostas Loreida Raudsep kokku 25 artiklit nii folkloristide (Oskar Kallas, Selma Lätt, Ingrid Rüütel, Ingrid Sarv jt), rahvalaulikute (Els Mikiver, Miku Ode, Puru Liisu jt) kui

IN MEMORIAM

ka rahvaluulekogujate (Emilie Poom, Jaan Sandra jt) kohta. Neid on kasutatud ka leksikoni hilisemates, täiendatud trükkides (1995, 2000).

1947. aastal astus Loreida Raudsep NLKP-sse. Juba üliõpilasena oli ta ülikooli parteibüroo liige, peaaegu kõikide instituudiaastate vältel juhtis ta asutuse parteiorganisatsiooni selle sekretäri või asetäitjana. Ta tegutses siira ja andunud kommunistina, mis aitas direktoritel Eduard Pällil ja Endel Sõglal hoida instituuti ideoloogiliselt õigel joonel.

Ideoloogiatuuled pillutavad inimesi – keda kuhu – ja muudavad paljud saatused tragöödiateks. Uue sajandi künnisel vaadatuna võib Loreida Raudsepa saatus näida ühena sellistest tragöödiatest. Kuid ideoloogiad tulevad ja lähevad, inimesest jääb ta tehtud töö. Loreida Raudsepat jäävad eesti folkloristikasse püsiväärtustena kiriku- ja pastorinaljandite kataloog ja eesti anekdootide historiograafiat käsitlev kirjutis ning 1950. aastate lõpupoole ekspeditsioonidel üleskirjutatud rahvaluule.

Rein Saukas

Vaina Mälk

10. XII 1922 – 7. IV 2004

2004. aasta aprillikuu seitsmendal päeval lahkus meie hulgast 81. eluaastal eesti folkloristikas tunnustatud teadlane Vaina Mälk.

Vaina Mälk (neiuna Kukk) sündis Kehtnas kooliõpetaja perekonnas. Alg- ja keskkooliaastad möödusid Pärnus. Sõja-aastatel töötas ta õpetajana ja suundus seejärel Tartu Riiklikku Ülikooli, mille lõpetas 1950. aastal folkloristina. Proovinud paar aastat õppejõu tööd (ta suunati Tallinna Pedagoogilisse Instituuti), pühendus Vaina Mälk 1952. aastast teadustööle – temast sai Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektori töötaja.

Filoloogiakandidaadi kraad omistati Vaina Mälgule folkloristika ajalugu käsitleva uurimuse “Eesti Kirjameeste Seltsi osa eesti folkloristika arengus” eest (1963). See on väga palju fakte ja teavet sisaldav töö, mida tänapäevalgi kasutavad kõik folkloristid, kes puutuvad kokku XIX sajandi kirja-panekutega meie arhiivides.

IN MEMORIAM

Vaina Mälk oli seotud rahvaluulesektori plaaniliste tööde ja tegemis- tega. Sektori töötajate ühistööna ilmus hulk ülevaatlikke töid, sh “Eesti rahvaluule ülevaade” (1959), kuhu Vaina Mälk kirjutas historiograafiat, mõistatusi ja paari laulurühma käsitlevad peatükid. Järgnes antoloogia “Eesti muinasjutud” (1967), mille üheks koostajaks ja kommenteerijaks Vaina Mälk oli. Saksakeelsena (1980) tutvustab väljaanne meie muinasjutte laiemale maailmale. Peale nimetatute oli Vaina Mälk seotud veel mitme sektoris tehtava plaanilise tööga. Kogumikus “Priiusel raiume rada...” (1970) on tema sulest käsitus proletariaadi rahvusvahelistest võitluslauludest ja revolutsioonisündmuste kajastustest folklooris.

Vaina Mälgu elutööks kujunes läänemeresoome väikerahvaste vana- sõnade publitseerimine. Soome folkloristidega koostöös planeeritud lää- nemeresoome rahvaste ühisvanasõnade projekti raames koostati eesti vanasõnade akadeemiline väljaanne. Eesti uurijate ülesandeks jäi kokkuleppe kohaselt ka vadja, liivi ja vepsa vanasõnade publitseerimine. Tartu töörühm hakkas ette valmistama eesti materjali avaldamist, väike- rahvaste materjali otsimine ja publikatsioonide ettevalmistamine jäi Vai- na Mälgu ülesandeks. Suure pühendumuse ja entusiasmiga kogus Vaina Mälk vennasrahvaste vanasõnu juhuslikest käsikirjadest ja läbitöötamata arhiividest. Kahel korral oli tal võimalus (neil aegadel üsna harukordne!) töötada ka Helsingis SKS-i rahvaluulearhiivis. Neljal aastal käis Vaina Mälk ise vadja külades materjali kogumas, tuues sealt kaasa üle 500 vanasõna. Arvestades koostaja täpsust ja põhjalikkust materjali kogu- misel ja töötlemisel, nihkusid esialgsed ilmunisajad neilgi teostel, kuid tulemuseks on eesti folkloristikas kolm kõrgetasemelist tõsiteaduslikku väljaannet.

Ilmunud “Vadja vanasõnad eesti, soome, karjala ja vene vastetega” (1976), “Liivi vanasõnad eesti, vadja ja läti vastetega” I–II (1981) ja “Vepsa vanasõnad eesti, vadja, liivi, karjala ja vene vastetega” I–II (1992) ei ole pelgalt ammendavad materjalipublikatsioonid. Teosed on varustatud sissejuhatustega (ka vene ja saksa keeles) ja hulga registritega, mis sisal- davad kasutaja jaoks vajalikku ja huvitavat lisateavet. Tüübiartiklid on vormilt sarnased eesti vanasõnade akadeemilise väljaandega, kuid sisal- davad lisaks tekstide tõlkeid eesti keelde ja teiste sugulas- ja naaberrah- vaste paralleele. Töö eripära arvestades ja maksimaalset tulemust taot- ledes kaasas koostaja projekti ka fennougriste, murdeuurijaid ja teisi folkloriste. Kollektiivsete tööde puhul on kõige tähtsam organiseerimine ja töömeeleolu hoidmine. Vaina Mälk oskas oma meeskonna tööd koordi- neerida ja kõik kolm suurt ettevõtmist lõpule viia. Pole tegijate süü, et omal ajal olid kirjastamisolud kehvad ja traatselgsed rotaprintväljaan- ded on halvasti kasutatavad ning väikese trükiarvu tõttu tänaseks rari- teetseks muutunud. Läänemeresoome ühisprojektis olid eestlased seega omapoolsed kohustused täitnud ja 1985. aastal ilmus Helsingis pikaaja-

IN MEMORIAM

lise töö tulemusena “Proverbia septentrionalia”. Koostajatest oli siin Vaina Mälk vaieldamatult kõige parem väikerahvaste materjalide tundja.

Mõeldes tagasi Vaina Mälgu tehtud töödele ja tegemistele, ei tohi unustada tema rolli väitekirjade kaitsmisnõukogu sekretärina. ENSV-s oli väitekirjade kaitsmine sootuks midagi muud kui tänasel päeval Eesti Vabariigis. Mõnda aega olid lähimad nõukogud Moskva ja Leningradi ülikoolide juures, seal olid järjekorrad pikad, asjaajamine väga komplitseeritud ja kogu protseduur venekeelne. 1982. aastal õnnestus jälle KKI juurde moodustada kirjanduse ja rahvaluule kandidaativäitekirjade kaitsmise nõukogu. Kõik kaitsmisega kaasnevad materjalid pidid olema vene keeles ja kinnitatud Moskvast, kuid kaitsmine ise toimus ikkagi Tallinnas. Selle nõukogu juures said oma kraaditöid kaitsta nii meie kui ka tollase Nõukogude Liidu territooriumil elavate hõimurahvaste teadlased, kellel oma vabariikides vastavad nõukogud puudusid. See omakorda tähendas, et kaitsmisele laekunud tööd ja autorid olid väga erinevatest oludest ja erinevatel tasemetel. Kaitsmisnõukogu sekretäriks oli Vaina Mälk, kes kandis kogu tegelikku organisatsioonilise töö koormat.

Vaina Mälk töötas kogu oma elu Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektoris. Neil aastail hinnati veel inimesi, kes töötasid pikemat aega ühel töökohal – Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektoris töötas Vaina Mälk järjepanu 40 aastat (1952–1992). Viimased aastad (1979–1992) vanemteadurina.

Tööka ja järjekindla uurijana andis Vaina Mälk eesti folkloristikasse märkimisväärse ja aegumatu panuse. Tema “Eesti Kirjameeste Seltsi osa eesti folkloristika arengus” seisab nooremate folkloristide raamaturiisul kõrvuti teiste vajalike teatmeteostega. Ja kuigi Vaina Mälk siirdus 1992. aastal pensionile, otsis ta vanasõnade paralleele läänemeresoome jätkuprojekti tarvis veel pensionipõlveski. Vaina Mälgu viimased uurimistulemused ootavad seega alles avaldamist “Proverbia septentrionalia” veel ilmumata järjeköites.

Anne Hussar